

De waarde van WERKLOOS

Natuurlijk, je krijgt een knauw als je je baan verliest. En ook financieel kan het zorgen met zich meebrengen. Maar even zonder werk zitten kan je ook veel opleveren. Zo heb je alle tijd om eens te kijken naar wat je écht wilt, bijvoorbeeld.

Creativiteit, ideeën en inzichten komen in stilte. Niet als je in de stroom zit van vergaderen, e-mail checken, to-do-lijstjes maken, lesgeven of deadlines halen. Daarom worden wetenschappers van het Amerikaanse bedrijf 3M al jaren geacht vijftien procent van hun werktijd te besteden aan het verbreden van hun horizon. Dagdromen, lummelen, voor je uit staren, zonder aan het bedrijf te denken. Dit bevordert creativiteit, is ook de visie van 3M. En ja, juist in deze vrije/betaalde werktijd bedacht Arthur Fry het beroemde Post-it memoblaadje waarmee het bedrijf wereldberoemd werd. Ook internetbedrijf Google moedigt haar werknemers in San Francisco aan om twintig procent van hun werktijd te besteden aan eigen projecten. Er is een fitnessruimte, massagesalon en een kapper in het pand. En ook bij Google werden populaire producten in dit '20 Percent Time'-programma bedacht.

In de routine van werkdagen krijgen nieuwe ingevingen nauwelijks ruimte. In dat opzicht is tijdelijk zónder werk zitten dus een gift. Wanneer heb je anders tijd om jezelf en je bezigheden eens onder de loep te nemen? Een tussenbalans te maken? Op nieuwe ideeën te komen? Die zondagse wandeling maak je meestal met anderen en dan loop je te kletsen. Maar zit je eenmaal zonder werk, is iedereen de deur uit en ben je alleen thuis, dan kan de stilte je aanvliegen. En de zorgen: hoe regelen we het met geld? Wat als ik nooit meer een baan vind? Hoe moeilijk werkloos zijn aanvankelijk ook is: dit is de tijd waarin je kunt loslaten, je hoofd leeg kunt maken en jezelf opnieuw kunt afvragen wat je wilt. Waar krijg jij energie van? Daar liggen jouw capaciteiten. Wees voorbereid: het kan weleens iets anders zijn dan wat je in je laatste baan deed. Naast deze mogelijkheid tot persoonlijke groei, zijn er praktische zaken die eindelijk eens geregeld kunnen worden. Zolder

opruimen, tuin onder handen nemen, je moeder eens rustig bellen zonder tegelijkertijd de afwasmachine uit te ruimen en meer aandacht hebben voor vrienden.

De Australische Bronnie Ware, over wie we al eerder schreven in *Flow*, begeleidde jarenlang stervenden en schreef de levenslessen die ze daarbij leerde op in het boek *Als ik het leven over mocht doen*. Ze stelde een top 5 van spijtpunten op, omdat mensen aan het eind van hun leven over dezelfde dingen spijt bleken te hebben. Op nummer 2: 'Ik zou willen dat ik niet zo hard had gewerkt.' Op 4: 'Ik zou willen dat ik in contact was gebleven met mijn vrienden.'

WIJ ZIJN ONS WERK

Toch gaat werkloosheid voor velen vooral gepaard met het gevoel van falen. We voelen ons nutteloos en zijn geneigd ons af te sluiten, en het is moeilijk voor ogen te houden dat (tijdelijk) niks doen zo veel kan opleveren. Waarom is dat gevoel van falen sterk? De succesvolle Brits/Zwitserse filosoof en schrijver Alain de Botton schrijft in zijn boek *Statusangst* dat we voelen dat we werk en luxe nodig hebben om geliefd te worden en erkenning te krijgen. In de huidige westerse wereld zijn onze kansen min of meer gelijk, legt hij uit, dus als jij het wilt, kun je succesvol zijn. Daar kleeft één groot nadeel aan: hoe meer gelijkenis, hoe meer afgunst. Mensen gaan zich met elkaar vergelijken. Voorbeeld: we zijn niet jaloers op de rijkdom en status van de koningin van Groot-Brittannië omdat zij te ver van ons af staat. Maar een succesvolle buurman is een ander verhaal. Hierdoor zijn we zeer gevoelig voor het oordeel van anderen. Zeker als we even minder 'succesvol' zijn.

"Vraag iemand wie hij is, en hij zegt eerst zijn naam en beroep. Niet: 'Ik houd van saxofoonmuziek'," zegt Wilmar Schaufeli, ➔

Stap uit de routine. Juist de zijwegen maken je leven rijker

.....

Uiteindelijk hebben we allemaal een keuze: sta je op, of blijf je liggen?

.....

hoogleraar arbeids- en organisatiepsychologie aan de Universiteit Utrecht. "Ons werk geeft aanzien, structuur, inkomen en sociale contacten. De hele maatschappij is georganiseerd rond werk, dus ja, we identificeren ons met ons werk. In de jaren dertig waren er massa's werklozen. Ik heb de indruk dat dat toen werd gezien als een collectief falen. Nu, in deze tijd van individualisering, verwijten we het het individu." Ook Shirley Oomens, als sociologe onder meer verbonden aan TiasNimbas Business School, Tilburg University: "Werk heeft een centrale plek in de samenleving. Maak je dat zo belangrijk, dan voelt géén werk hebben als falen. Let wel: het gaat om een grote groep mensen die hierdoor het gevoel hebben niks bij te dragen aan de samenleving."

IN BETWEEN JOBS

Er zijn grote verschillen tussen de sociale zekerheidsstelsels van landen. Zo kun je in de Verenigde Staten sneller en makkelijker ontslagen worden dan in Nederland. Iets anders, maar ook veelzeggend: in Groot-Brittannië spreken ze over *in between jobs* - een uitdrukking die een stuk hoopvoller klinkt dan 'werkloos'. Is werkloosheid daar dan ook een meer geaccepteerd onderdeel van de samenleving?

Shirley: "Uit een recente studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau is gebleken dat de werklozen van nu zich ongelukkiger voelen dan de werklozen van tien jaar geleden - verschuivingen in ons sociale zekerheidsstelsel hebben daarmee te maken. Mensen krijgen tegenwoordig alleen een uitkering als het echt niet lukt om zelf betaald werk te vinden." Een rondgang langs Britten en Amerikanen levert verschillende verhalen op. Of werkloosheid geaccepteerd wordt door de samenleving, blijkt vooral een kwestie van hoe je er als persoon mee omgaat. Wel spelen er een aantal cultuurverschillen mee. De Nederlandse Esther trouwde een Engelsman en woont al dertig jaar in Engeland: "In deze tijd van *economic downturn* maakt men zich ook hier zorgen over de werkloosheid. Zeker mensen die een hoge hypotheek en hoge schoolkosten hebben. Oxford

en Cambridge zijn topuniversiteiten. Het valt niet te ontkennen dat deze talentvolle 'Oxbridge'-elite - die echt niet meer uitsluitend bestaat uit rijkelui'skinderen - na hun studie een netwerk vormt in veel traditionele beroepsgroepen, zoals de advocatuur. Enerzijds heeft deze groep dus een groot vangnet, anderzijds is het juist onder deze hoogopgeleiden vanzelfsprekend om tijdelijk zonder werk te zitten. Onlangs sprak ik een Schot die in de City (het financiële hart van Londen) had gewerkt. Hij zei dat hij tijdens zijn carrière de tel was kwijtgeraakt wat betreft het aantal keren dat hij was ontslagen. Maar dat geldt dus alleen voor de topbankiers, City-jongens en *captains of industry* met enorme salarissen, die veel verantwoordelijkheid dragen en bijvoorbeeld hun target niet halen. Men zegt hier al jaren (sinds de vorige crisis - eind jaren tachtig, begin jaren negentig) dat '*jobs no longer for life*' zijn. Ook hoor ik over mensen die ander werk zijn gaan doen, de zogenaamde *survival job*: iets totaal anders doen dan waarvoor je geschoold bent of een baan accepteren op lager niveau." De Engelse Elly, promovendus aan de faculteit geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden, denkt dat de term *in between jobs* eerder het ware gevoel - schaamte - camoufleert. Wel is er, met name onder jonge Engelsen, in deze tijd van economische crisis veel begrip als iemand zonder werk zit.

IETS DOEN VOOR EEN ANDER

Martha is Amerikaanse, afkomstig uit Minnesota, trouwde een Nederlander en woont nu hier: "Het is heel persoonlijk hoe er met ontslag wordt omgegaan. Een van de grootste problemen voor werkloze Amerikanen zijn de medische kosten. Werk je (fulltime), dan heb je meer kans op een redelijke ziektekostenverzekering. Geen fulltime werk betekent hoge medische kosten. Dat is een belangrijke reden waarom Amerikanen snel een andere baan zoeken. Dan kunnen ze niet al te kritisch zijn, want naast de hoge medische kosten zijn er de hypotheek, de auto en eventueel studerende kinderen. Amerika is een groot land. De mentaliteit in Texas is anders dan in het liberale New York. Maar kenmerkend voor het hele land is het grote vangnet van een *community*. In de Amerikaanse cultuur is het gebruikelijk iets terug te geven aan de gemeenschap. Zo ken ik een manager die werkloos was, een nieuwe baan vond en daarna in zijn vrije tijd kosteloos andere werklozen is gaan helpen. Hoe gebruik je LinkedIn? Wat zet je op je cv? Hoe verklaar je je ontslag zelf? Praktische tips geeft hij, en er wordt veel gepraat. Naast dat in *community's* voor elkaar wordt gezorgd, wordt er veel gepraat. Mensen vinden steun bij elkaar. Zo'n *community* kan een kerkgemeenschap zijn, een woonbuurt, een leesclub. Toen mijn vader overleed, waren

TEKST LOUËL DE JONG FOTOGRAFIE GETTY IMAGES, JOHNER

er vanuit de kerkgemeenschap van mijn zus veel mensen die voor ons kookten. Voor wéken hadden we eten in huis. Mensen zijn meer gewend iets voor een ander te doen. In Nederland vangt de staat dat financieel op."

MINDER ALLEDAAGSE OPLOSSINGEN

We zouden werk wat minder belangrijk moeten laten zijn. Dan kunnen we ook meer ontspannen met werkloosheid omgaan. Ja, er is geld nodig om te leven, en ja, werk is ook inspirerend en prettig. Toch moeten we de wijze lessen van de geïnterviewden uit *Als ik het leven over mocht doen* serieus nemen. Nummer 1 van de top 5 was overigens: 'Had ik maar de moed gehad trouw te blijven aan mezelf, in plaats van aan de verwachtingen van anderen te voldoen.' Alain de Botton zei in een lezing over zijn boek: 'Accepteer dat je niet overal succesvol in kunt zijn. Dat is onmogelijk.' Niet dat we moeten opgeven succesvol te zijn, maar wel volgens onze eigen ideeën en wensen. Niet ingefluisterd door ouders, vrienden, reclames, televisie. Want het lijkt alsof we allemaal gelijk zijn, maar dat zijn we niet. Stap uit die molen en kijk wat jij echt wilt. Schaufeli: "Mensen zouden zich meer moeten laten leiden door hun talenten. Niet per se vasthouden aan het beroep

waarvoor ze geleerd hebben, bijvoorbeeld. In de jaren tachtig werden werklozen vanuit de overheid gestimuleerd een ICT-opleiding te doen, omdat daar grote vraag naar was. Nu zouden werkloze ICT'ers bijvoorbeeld gestimuleerd kunnen worden om in de zorg aan de slag te gaan. Het blijft moeilijk tegen de stroom in te gaan, maar je moet niet bij de pakken neerzitten. Uiteindelijk hebben we allemaal een keuze: sta je op, of blijf je liggen? Blijf je thuis of ga je als vrijwilliger aan de slag, maak je je nuttig voor de maatschappij en rolt daar wellicht een baan uit? Het is goed zelfonderzoek te doen naar wat je wilt. Ik zou adviseren er veel over te praten, ook met mensen die in hetzelfde schuitje zitten. Om ervaringen uit te wisselen en, wie weet, samen iets te ondernemen. Probeer *out of the box* te denken. Begin een eigen bedrijf, bijvoorbeeld. Er is die financiële druk, dat is een gegeven en die wil ik niet ontkennen, maar dan nóg kun je beter zorgen dat je openstaat voor ook minder alledaagse oplossingen."

Ons levenspad gaat nooit alleen maar rechtdoor. Ook zijwegen of ogenschijnlijk doodlopende paden maken je rijker. Stap uit de routine. Ben je werkloos, dan is er al een begin gemaakt. ●